

KRONIKA

ANNA CZAPLA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0003-4137-6031

e-mail: szafranek@kul.pl

HENRYK DUDA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0002-5514-7515

e-mail: henryk.duda@kul.pl

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA „SPOTKANIA ONOMASTYCZNE. BADANIA ONOMASTYKI POGRANICZA POLSKO-WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIEGO” WARSZAWA – LUBLIN (ONLINE), 15 MARCA 2021

Pierwsze zdalne (wirtualne) spotkania onomastyczne poświęcone badaniu onomastyki pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego odbyły się 15 marca 2021 roku. Zostały zorganizowane staraniem trzech polskich uczelni – Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Zdalne obrady trwały osiem godzin. Wzięli w nich udział badacze z 8 ośrodków polskich (Akademia Pomorska w Słupsku, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Łódzki, Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), 2 uniwersytetów rosyjskich (Rosyjski Państwowy Uniwersytet Humanistyczny w Moskwie, Państwowy Uniwersytet Moskiewski im. M. Łomonosowa w Moskwie) oraz 7 placówek naukowych na Ukrainie (Instytut Językoznawstwa im. O.O. Potebni NAN Ukrainy w Kijowie, Uniwersytet Narodowy w Chmielnickim, Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie, Wołyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku, Państwowy Uniwersytet im. Jurija Fedkowycza w Czerniowcach, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tyczyzny w Humaniu, Połtawski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. W.G. Korolenki w Połtawie). 29 referentów wygłosiło 28 referatów (17 w języku polskim, 11 w ukraińskim) oraz przedstawiło 4 prezentacje (3 po polsku i 1 po ukraińsku) opublikowanych w ostatnich dwu latach książek poświęconych badaniom nazewnictwa pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Obrady uroczyste rozpoczęli przedstawiciele ośrodków będących

organizatorami wydarzenia: z Uniwersytetu Warszawskiego – prof. dr hab. Ewa Żebrowska, prodziekan ds. naukowych Wydziału Lingwistyki Stosowanej oraz dr Katarzyna Jakubowska-Krawczyk – p.o. kierownika Katedry Ukrainistyki; z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – prof. dr hab. Roman Lewicki, kierownik Katedry Językoznawstwa Słowiańskiego oraz z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – dr hab. Magdalena Smoleń-Wawrzyszyn – dyrektor Instytutu Językoznawstwa wraz z prof. KUL, drem hab. Henrykiem Dudą, – kierownikiem Katedry Języka Polskiego. Sprawozdanie powstało na podstawie naszej obserwacji uczestniczącej w konferencji oraz łaskawie udostępnionych nam przez referentów streszczeń wystąpień, z których obficie korzystamy i za które niniejszym wszystkim P.T. Referentom serdecznie dziękujemy. Za wszystkie ewentualne nieścisłości ponosimy wyłączną odpowiedzialność.

Obrazy plenarne rozpoczęła prof. dr hab. Leonarda Dacewicz (Uniwersytet w Białymstoku), przedstawiając *Księgi metrykalne Kościoła rzymskokatolickiego jako źródło do badań XIX-wiecznej antroponomii polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza*. Przedmiotem referatu było omówienie ksiąg metrykalnych chrztów, które stanowią część składową zespołu ksiąg metrykalnych z lat 1865-1917 trzech dekanatów wchodzących w skład dawnej diecezji wileńskiej – dekanatu białostockiego, grodzieńskiego i sokólskiego – znajdujących się w zasobach Archiwum Archidiecezjalnego w Białymstoku. Autorka wskazała na podstawowy walor naukowy tych źródeł leżący w ich masowości, wiarygodności i stabilności. Czynniki te pozwoliły uzyskać miarodajne i obiektywne wyniki badań z zakresu kilku dziedzin – demografii, nauk społecznych, językoznawstwa, w tym onomastyki, m.in. sposobów nominacji osób, narzuconych i niepożądanych zmian w nazewnictwie osobowym spowodowanych rusyfikacją etc.

Następnie prof. dr hab. Lilia Citko z tego samego ośrodka wygłosiła referat pt. *Antroponomastykon historycznego Podlasia – dziedzictwo polsko-białorusko-litewskiego pogranicza językowego*, w którym przedstawiła niektóre osobliwe cechy antroponomii Podlasia jako historycznie ukształtowanego obszaru pogranicza. Materiał językowy – m.in. charakterystyczne sufiksy i ich wzajemne transpozycje, np. *-ic(z)*, *-owic(z)*, *-ewic(z)*, *-onic(z)*, *-enic(z)*, leksykę apelatywną utrwaloną w podstawach antroponimów – ujawnia istnienie wspólnych tendencji kształtujących nazewnictwo tego obszaru. Źródłem tych tendencji – stwierdziła prof. Citko – był analogiczny sposób konceptualizacji otaczającej rzeczywistości w językach poszczególnych grup etnicznych, a przejawem pewien uniwersalizm wzorców nominacji, znajdujący wyraz m.in. w wykorzystywaniu tych samych typów semantycznych podstaw w nazwiskach odapelatywnych (np. *Chnyko* od brus. gw. *хныка* ‘człowiek skłonny do płaczu’, *Puksta* od lit. *pūkstas* ‘człowiek nieustannie narzekający, popłakujący’).

W sesji plenarnej Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie reprezentował prof. dr hab. Feliks Czyżewski, który w referacie pt. *Wariantywność nazw własnych na pograniczu polsko-ukraińskim na przykładzie «Słownika imion» Hryhorija Arkuszyna* omówił zalety *Słownika wariantów nazw własnych północno-zachodniej Ukrainy* (Аркушин (упоряд.), 2009). Słownik prof. Arkuszyna zawiera najbardziej oryginalne warianty imion, poprzez które mówiący nie tylko wyraża swój stosunek do osoby – uczucie, życzliwość, czułość lub grubiaństwo i pogardę, ale także

identyfikuje indywidualnego nosiciela. Zgodnie z tymi opcjami z reguły można było ustalić nawet narodowość nosiciela imienia.

Następnie dr hab. Henryk Duda, prof. KUL, wygłosił referat *O pewnej niedostrzeganej funkcji nazw własnych (na przykładzie funkcjonowania nazwy «Białoruś» w różnych krajach)*. Wychodząc od ustalonego w lingwistyce poglądu, że o tym, jak inne nacje nazywają dany kraj nie decydują jego mieszkańcy, lecz właśnie Ci inni, referent wykazał, że nazwa własna jest nie tylko jednostką identyfikującą i odróżniającą obiekt, lecz we wtórnej funkcji jest znakiem właściwej jednostkom i społecznościom terytorialności (symbolicznym odpowiednikiem kamienia granicznego). Tak właśnie można interpretować dążenie władz Republiki Białoruś oraz samych Białorusinów do zmiany niektórych nazw tego kraju używanych w różnych językach i kulturach.

Na zakończenie sesji plenarnej dr hab. Marek Olejnik (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin) odczytał referat nieobecnej prof. dr hab. Ewy Wolnicz-Pawłowskiej (Uniwersytet Warszawski) pt. *Na nowych ścieżkach onomastycznych. Wspomnienie o Mieczysławie Buczyńskim (1936-1992) i Stefanie Warchole (1930-2019)*. Referat rozpoczyna się od porównania pracy zawodowej lubelskich uczonych do pracy „górnika”, który eksploruje nowe źródła i materiały, uzupełniając dotychczasowy stan wiedzy oraz „żeglarza”, który wytycza nowe pola badawcze. W kontekście nowych ścieżek obranych przez tych językoznawców omawia ich dorobek. Píše przede wszystkim o rozprawie doktorskiej Mieczysława Buczyńskiego poświęconej nazwom pamiątkowym w językach słowiańskich. Najistotniejsze w jego pracy wydaje się jednak przesunięcie akcentu z samej nazwy na motywację nazewniczą, ponieważ jako jeden z pierwszych w Polsce pisał o intencji w fazie nadawania nazwy. Pojęcie nazwy pamiątkowej okazało się użyteczne w badaniach socjologów, politologów, architektów, geografów i kartografów. Równie nowatorskie były badania Stefana Warchoła nad zoonimią słowiańską. Sama idea onomastycznego słownika etymologiczno-motywacyjnego jest co prawda zaczerpnięta z opracowań antroponimicznych, jednak przedmiot badań – nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich z obszaru całej Słowiańszczyzny – stanowił absolutne *novum* w nauce i miał dostarczyć cennych danych do wiedzy o prasłowiańszczyźnie.

Obrazy w sekcjach obejmowały następujące kręgi tematyczne: antroponimię, toponimię onomastykę literacką, nazwy własne w dyskursie politycznym oraz promocję ośrodków. Antroponimii historycznej i współczesnej dotyczyło wystąpienie dra hab. Konstantina Jerusalimskiego (Rosyjski Państwowy Uniwersytet Humanistyczny, Moskwa), zatytułowane *Imiona moskiewskie: o tendencjach w nazewnictwie wśród emigracji rosyjskiej na terenach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego w 16-17 w.* Na podstawie blisko 1500 mian uchodźców z państwa rosyjskiego, przeważnie *ab origine* szlachty, na tereny Korony i Litwy w XVI-XVII wieku autor poddał analizie modele adaptacji form antroponimicznych. Pozwoliło to wyodrębnić 9 głównych tendencji adaptacyjnych oraz integracji przezwisk (tzw. 3. imienia). W badanym materiale liczne są też przykłady utrzymania form moskiewskich nazwisk w ciągu całego życia uchodźcy na emigracji, które

świadczą o świadomym przyjęciu przez nosiciela miana formy podobnej do form używanych przez krewnych w Rosji. Patronimy rzadko zostają w ramach systemu rosyjskiego i też poddają się tendencjom rozwojowym polsko-litewskim (*NN-ow (-ew) (syn) > -wicz*), ale również wpływają na formy przydomków. Rejestracja 1. imienia Moskwiczinów już w pierwszym pokoleniu w źródłach dokumentalnych (Metryka Litewska, księgi sądowe urzędów różnego szczebla, inwentarze dóbr, akta Skarbu Koronnego itd.) zwykle odzwierciedla integrację z nowym środowiskiem. Zachowują się jednak także niektóre ślady tradycji moskiewskiej. Porównanie listy imion uchodźców ze zbiorem S.B. Wesełowskiego („Onomasticon”) pokazało 285 zbieżności (co wynosi 5% zbioru Wesełowskiego), z których ok. 10% stanowią warianty albo polsko-litewskie adaptacje form znalezionych w źródłach rosyjskich.

W tym samym kręgu tematycznym mieściło się wystąpienie prof. dra hab. Mychajła Torczyns’kiego (Uniwersytet Narodowy, Chmielnicki) *Походження східнослов’янських особових імен (на матеріалі чоловічого іменника)* [Pochodzenie wschodniosłowiańskich imion osobowych (na podstawie imion męskich)]. Autor dokonał podziału imion ze względu na ich pochodzenie, co umożliwiło wyodrębnienie następujących klas imion: słowiańskich (11,8%: *Wołodomyr, Zorjan, Ljubomyr*), zapożyczonych (88,2%), wśród nich starogreckich (42,8%: *Anatolij, Wasyl, Petro*), łacińskich (15,2%: *Walentyn, Pawło, Roman*) i starożydowskich (12,8%: *Dawyd, Ilja, Mychajło*). Liczne są także zapożyczenia z niemieckiego (6%: *Albert, Karl, Roland*), angielskiego (3,8%: *Alfred, Edgar, Oskar*), skandynawskiego (1,2%: *Ihor, Oleh*) i języków bliskowschodnich (4,2%: *Bulat, Ruslan, Tymur*). Zapożyczeniami są również w pełni przyswojone przez język ukraiński imiona (32,6%: *Wiktor, Leonid, Serhij*), zapożyczenia własne (25,8%: *Bartolomij, Hurij, Emil*) i tak zwane barbaryzmy lub egzotyzy (29,8%: *Hotfrid, Erazm, Orto*).

Doc. dr Natalija Torczyns’ka (Uniwersytet Narodowy, Chmielnicki) wystąpiła z referatem zatytułowanym *Польські варіанти назв поселень Поділля у XVII-XVIII ст. (на прикладі праці «Словник географічний Крólestwa Polskiego i innych krajów слов’янських»)* [Polskie warianty nazw miejscowości Podola z XVII-XVIII w.]. We wskazanym w tytule referatu słowniku (Sulimierski, Chlebowski, Walewski (red.), 1880-1902) dużą wagę przywiązuje się również do opisu historycznego Wołynia i Podola, dlatego też stał się on ważnym źródłem opracowania. Potwierdzają to również dysertacje N.M. Herety (Герета 2004) oraz M.M. Torczyńskiego (Торчинський 1994). Hasła słownikowe zawierają informacje na temat wariantów nazw, daty poświęcenia, właścicieli miejscowości, położenia etc. Większość ojkonimów jest podana w transliteracji (*Соколівка* (ukr.) – *Соколовка* (ros.) – *Sokolówka* (pol.): 1618 r.), znacznie mniej z niewielkimi odchyleniami od wymowy (*Васьківчику*: 1618 r. – *Waskówczyki*; *Синютки*: 1618 r. – *Siniutki*), przy tym odnotowujemy pełną zgodność (*Більчинка*: 1880 p. – *Bilczynka*; *Северини*: 1889 p. – *Seweryny*). *Słownik* stał się najcenniejszym źródłem do pełnego opisu nazewnictwa współczesnego i dawnego województwa chmielnickiego.

Doc. dr Ljubow Ostasz (Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów) w wystąpieniu *Іменотвор українців у селі Березні на Холмищині* [Nomenklatura Ukraińców we wsi Bereżne na Chełmszczyźnie] poddała analizie imiona Ukraińców, którzy urodzili się począwszy od pierwszej połowy XIX wieku do czasu ich

deportacji w 1945 roku. Podstawą analizy były rodowody rodzin *Bosakowskich*, *Seredów* i *Tul'jaków*. Udało się ustalić skład repertuarowy i jakościowy imion oraz znaleźć preferencje i motywacje przy wyborze imion dla nowonarodzonych. Autorka ustaliła najczęściej używane antroponimy i opisała przekształcenia antroponimikonu Ukraińców badanej wsi po przesiedleniu na inne tereny.

Doc. dr Lesja Duda (Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów) wystąpiła z referatem *Імена мешканців Львова першої половини ХХ ст.: соціолінгвістичний аспект* [Imiona mieszkańców Lwowa w pierwszej połowie XX wieku. Aspekt socjolingwistyczny]. Celem badań było ujawnienie funkcji imienia jako znacznika przynależności narodowej. Aktywizacja ruchu narodowego, rozpoczęta ogłoszeniem we Lwowie Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej w 1918 roku, doprowadziła do odnowienia spektrum imion lwowian. Wysoką frekwencją charakteryzują się imiona: *Ihor*, *Bohdan*, *Jaroslav*, *Wołodomyr* oraz *Ol'ha* ze względu na asocjacje z postaciami kniazia Igora, Jarosława Mądrego, Włodzimierza Wielkiego, kniahini Olhi, hetmana Bohdana Chmielnickiego. O związku imion z narodowością świadczy ponadto: obecność ukraińskich odpowiedników imion typu *Oksana*; wykorzystanie nazw niewłaściwych dla Polaków, tj. *Paraskewa*; nazw utworzonych na wzór *Lew-Danyło*; obecność potocznych wariantów imion. Podobnie jest z imionami Polaków, których podstawę stanowią tradycyjne dla systemu polskiego: *Josephus*, *Helena*. Skupienie się na narodowych wzorcach rzeczowników ilustrują nazwy typu: *Stanislaus-Maria*, gdzie komponent *Maria* służy dodatkowej identyfikacji osób polskiego pochodzenia. Zarejestrowano również neologizm antroponimiczny *Stanislaus-Kostka*, utworzony od imienia i nazwiska polskiego świętego, który za czasów Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitej Polskiej (1387-1772) uważany był za patrona i opiekuna Lwowa. Dodatkowo na wybór imienia według kryterium narodowego wskazuje wybór języka polskiego lub łacińskiego w zapisach metrykalnych.

Referat prof. dr hab. Ireny Mytnik (Uniwersytet Warszawski) *Ukraiński system antroponimiczny pogranicza polsko-ukraińskiego jako wyznacznik tożsamości narodowej* był próbą spojrzenia na nazewnictwo osobowe ludności ukraińskiej dawnej ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku jak na element systemu językowego konstytuujący świadomość etniczno-kulturową, szczególnie ważny na terenach etnicznie niejednorodnych i bilingwalnych. Analiza materiału onimicznego została przeprowadzona w kontekście uwarunkowań historycznych i kulturowo-religijnych, z zastosowaniem kryterium socjolingwistycznego, pozwalającego na prześledzenie procesu kształtowania się systemu antroponimicznego w obrębie różnych grup społecznych i ich otwartości na wpływy obce, jak również w odniesieniu do imiennictwa innych regionów Ukrainy oraz antroponimii polskiej dawnej ziemi chełmskiej.

Dr Łukasz Trzeciak (Akademia Pomorska, Słupsk) wygłosił referat *Antroponimia Żółkwi w XVII i XVIII wieku. Wybrane zagadnienia*. Analizowany materiał pochodzi z ekscerpcji jednorodnego źródła rękopiśmiennego z XVII i XVIII wieku, siedmiu ksiąg metrykalnych chrztów (lata 1604-1787). W antroponimach zachowało się wiele cech – fonetycznych i morfologicznych – nie tylko dialektalnych (zwłaszcza polszczyzny południowokresowej i małopolskich), staro- i średniopolskich, widoczne są też wpływy wschodniosłowiańskie, w szczególności interferencje polsko-ukraińskie. Nazewnictwo osobowe Żółkwi i okolic odzwierciedla zróżnicowanie etniczne

i językowe, religijne oraz kulturowe mikroregionu. W badanym materiale źródłowym występują rozmaite typy elementów identyfikacyjnych, wśród nich m.in. etnonimy oraz nazwy wyznania, obrządku.

Doc. dr Natalija Sokił-Klepar (Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów) zaprezentowała referat *Реконструкція антропонімічних основ історичного мікротопонімікону Львівщини* [Rekonstrukcja antroponimicznych podstaw historycznego mikrotoponimikonu Lwowszczyzny]. Za przedmiot badań posłużyły mikrotoponimy, powstałe na bazie imion, nazwisk oraz przezwisk. Baza źródłowa to: *Josyfins'ka i Francyskans'ka metryky* (Пироженко, Сіверська (уклад.), 1965), mapy z XVIII-XIX wieku, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (Sulimierski, Chlebowski, Walewski (red.), 1880-1902). W historycznym mikrotoponimikonie Lwowszczyzny dominują podstawy antroponimiczne męskie (*Matwij, Marko, Wasyl', Pawło, Maksym, Semen, Fedir, Dmytro, Danyło*). Wyjątkowo produktywne okazały się modele na *-iw, -yn*: *Was'kowa Kyczera, Na Danyłowij Hirci*. Stwierdzono, że większość nazw motywujących nazwy geograficzne użyto w wersji potocznej, np. *Hryńko / Hryć, Demko, Deńko, Iwaszko, Il'c'o / Il'ko*. Imion żeńskich natomiast odnotowano niewiele, np. *Marija, Chymka, Hasja, Motrona, Domna*, co wyjaśnia się systemem patriarchalnym. Materiał historyczny poświadcza, że nazwy odosobowe zanikały, a to z kolei tłumaczy się częstymi zmianami właścicieli ziemskich, a nie nieproduktywnością posesywów, co pokazuje współczesny mikrotoponimikon Lwowszczyzny.

Dr hab. Marcin Kojder (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin) w referacie *Księgi metrykalne dawnej chełmskiej diecezji grecko-unickiej jako źródło do badania ukraińskiej antroponimii historycznej*. Omawiane źródła archiwalne przechowywane są w Archiwum Państwowym w Lublinie i stanowią zespół składający się z aktów chrztów, aktów małżeństw i aktów pogrzebów wiernych Cerkwi unickiej w okresie 1669-1810. Badane archiwalia zapisane są w języku ruskim, polskim i łacińskim. Ważną cechą tego zespołu archiwalnego jest fakt obejmowania prawie wyłącznie ludności pochodzenia ruskiego, co na badanym obszarze, biorąc pod uwagę historię osadnictwa i zasięgi funkcjonujących zespołów gwarowych, można z dużym prawdopodobieństwem zrównać z ludnością ukraińską. Oryginalny materiał językowy zawarty w dokumentach pozwala na badanie nie tylko sposobów identyfikacji wiernych cerkwi unickiej, ale także na wyciągnięcie wniosków dotyczących cech językowych, w tym dialektalnych.

Doktorantka Iryna Hołotowa (Instytut Językoznawstwa im. O.O. Potebni NAN Ukrainy, Kijów) swoją wypowiedź zatytułowaną *Особливості формування системи особових імен у поліетнічному середовищі* [Osobliwości kształtowania się systemu nazw osobowych w środowisku wieloetnicznym] poświęciła badaniu systemu imion osobowych w środowisku wieloetnicznym. Autorka rozpatrzyła problem funkcjonowania nazw własnych przez pryzmat kontaktów językowych oraz wyznaczyła podstawowe prawidłowości przekształcania nazw własnych w środowisku wieloetnicznym.

Dr Oksana Nesterczuk (Wołyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki, Łuck) wygłosiła referat pt. *Українські прізвища торчинських ромів* [Ukraińskie nazwiska Romów z Torczyna]. Autorka przeanalizowała antroponimy Romów

mieszkających we wsi Torczyn, pow. łuckim, obwód wołyński. Podstawą analizy był osobiście przez autorkę zebrany i usystematyzowany materiał językowy. W jej wyniku m.in. ustalono produktywność grup antroponomów i formantów nazwiskotwórczych, poddano analizie leksykalno-semantyczną bazę nazwisk, scharakteryzowano morfologiczną strukturę nazw własnych. Referentka wykazała, że antroponomia mniejszości romskiej w Torczynie jedynie nieznacznie różni się od takiej samej antroponomii ukraińskiej. W zebranych materiale zarejestrowano 6 nazwisk pochodnych od imion: *Huczenko*, *Marceniuk*, *Kowal'czuk*, *Stojanowycz*. Analizie poddano także nazwiska pochodne od innych antroponomów (głównie od przyzwisk): *Bobenko*, *Pokal'czuk*. Pod względem morfologicznym wśród nazwisk Romów dominują konstrukcje z formantami patronimicznymi *-enk-o*, *-owycz* (*-ewycz*): *Берлевич*, *Коржевич* oraz z wielofunkcyjnym formantem *-uk*: *Czużuk*.

Równie licznie prezentowały się wystąpienia dotyczące zagadnień związanych z toponimią. Metodologii tych badań dotyczył referat doc. dra Jarosława Redkwy (Państwowy Uniwersytet im. Jurija Fedkowycza, Czerniowce) zatytułowany *Типологія ойконімних систем Західної України та Східної Польщі (синхронно-діахронний аспект)* [Typologia systemu ojkonimicznego we wschodniej Polsce (aspekt synchroniczno-diachroniczny)]. Historyczna ojkonimia zachodniej Ukrainy i wschodniej Polski to ważny element przestrzeni toponimicznej, świadectwa historii i dziedzictwa kulturowego pogranicza ukraińsko-polskiego. Trudność opisu etymologicznego tych nazw polega na ich polietniczności. Autor prowadzi analizę typologiczną (etymologiczną, strukturalno-semantyczną, kartograficzną) ojkonimów obszaru zachodniej Ukrainy i wschodniej Polski, uwzględniając przy tym aspekt chronologiczny i etnolingwistyczny oraz podając materiał językowy, ukazujący udział różnych etnosów (ukraińskiego, polskiego, żydowskiego, niemieckiego) w formowaniu się systemu toponimicznego na badanym obszarze. Analiza daje też możliwość wyłowienia procesów językowych istotnych w toponimii tych terenów oraz ukazania formowania się przestrzeni toponimicznej w aspekcie wspólnego dziedzictwa etnicznego i kulturowego.

Szczegółowych analiz toponimicznych dotyczył referat prof. dr. hab. Oksany Zelins'kiej i doc. dra Wasyla Denysjuka (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tyczyny, Humań) zatytułowany *Ойконім Умань: між заходом і сходом* [Ojkonim Umań: między Zachodem a Wschodem]. Analiza materiału onomastycznego prowadzi autorów do wniosku, że ustalenie dzisiejszej bezprotetycznej postaci nazwy oraz przyjęcie przez nią żeńskiego rodzaju gramatycznego (*ta Umań*) wobec dawniej również normatywnej postaci (*ten Humań*) jest wynikiem wpływu rosyjskiego (Wschód), podczas gdy *ten Humań* postrzegano jako zachodni i polski. Stało się tak wbrew lokalnemu uzusowi, gdyż na całym terytorium południowo-zachodnich dialektów języka ukraińskiego do dziś utrzymuje się wariant *Humań* w rodzaju męskim (*Jidu do Humanja*).

Dr Paweł Swoboda (Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków) omówił *Dystrybucję przestrzenną elementów polskich i wschodniosłowiańskich w toponimii Podlasia w XVI w. i współcześnie*. Referat dotyczył dawnego województwa podlaskiego, a nie regionu podlaskiego rozumianego współcześnie. Autor opracował przede wszystkim kartograficznie obraz rozmieszczenia i zasięgów na omawianym

obszarze niektórych cech ruskich i polskich. Takie przedstawienie tychże cech pozwoliło na określenie zasięgów i kierunków osadnictwa w województwie podlaskim.

Dr Wojciech Włoskowicz (Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków) przedstawił *Wybrane nazwy geograficzne Huculszczyzny w polskim zwyczaju językowym jako przejaw działania mechanizmów kształtowania się uzusu toponimicznego*. Używając jako ilustracji wybranych nazw z terenu Huculszczyzny, badacz zaprezentował definicję uzusu, którego istotą jest powtarzalność i niestabilność. Podzielił też uzus na indywidualny – realny oraz zbiorowy – abstrakcyjny.

Dr hab. Mariusz Koper (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) przedstawił referat pt. *Kilka zagadek toponimicznych z pogranicza polsko-ukraińskiego*. Wystąpienie dotyczyło trzech tajemniczych nazw z obszaru powiatu tomaszowskiego – *Paary, Ułhówek, Puchary*. Referent zaproponował własne interpretacje tych jednostek nazewniczych, porządkując przy tym ich etymologie od najbardziej do najmniej prawdopodobnych.

Onomastyki literackiej dotyczył referat dra hab. Rafała Zarębskiego, prof. UŁ (Uniwersytet Łódzki) *Onimia polskiego pogranicza oczami Francuza (na podstawie pamiętnika François-Paulina Dalairaca pt. „Les anecdotes de Pologne ou memoires secrets du regne de Jean Sobieski III du nom”)*. Celem wystąpienia był opis zjawisk z zakresu przystosowania nazw geograficznych odnoszących się do obiektów znajdujących się na terenie państwa polskiego z drugiej połowy XVII wieku, zwłaszcza zaś z obszaru dawnych Kresów wschodnich (obszar Podola z Kamieńcem i Ukrainy prawobrzeżnej) oraz z obszarów leżących poza granicami (zwłaszcza wschodnią i południowo-wschodnią), ale znaczących dla polskiej historii (przede wszystkim z obszaru ówczesnej Mołdawii, Wołoszczyzny i Bukowiny) we francuskim pamiętniku Franciszka Daleraka, dworzanina króla Jana Sobieskiego. Włączając egzotyczne z punktu widzenia Francuza nazwy, autor z jednej strony dążył do odzwierciedlenia ich oryginalnej – polskiej wymowy i pisowni (co wiązało się z językowymi zainteresowaniami francuskiego poliglota), z drugiej zaś – poddawał je zabiegom adaptacyjnym.

Również doc. dr Oksana Ostapczuk (Państwowy Uniwersytet Moskiewski im. M. Łomonosowa, Moskwa) podjęła zagadnienia z zakresu onomastyki literackiej i socjolingwistyki w referacie *Nazwy własne w przestrzeni literackiej: Ukraina i Ukraińcy w twórczości Tymka Padurry*. Używanie leksyki onomastycznej w utworach jednego ze znanych bardów polsko-ukraińskich z połowy XIX wieku Tymka (Tomasza) Padurry jest podporządkowane jego ogólnej poetyckiej wizji świata i ideologii wspólnej polsko-ukraińskiej walki o niepodległość. Wśród onimów użytych przez Padurrę przeważają imiona precedensowe o funkcji lokalizującej, które, umieszczając akcję w pewnych koordynatach geograficznych i historycznych (często jest to szeroko rozumiana Kozaczyzna), jednocześnie odgrywają rolę metafor kulturowych. Aktywne wprowadzanie do świata poetyckiego ukraińskich (zukunftizowanych) form onimów mieści się w ramach świadomie wybranego przez Padurrę modelu polsko-ukraińskiego bilingwizmu literackiego, w którym język ukraiński jest postrzegany jako komunikatywnie równoznaczny polszczyźnie.

Doc dr. Julija Brajiłko (Połtawski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. W.G. Korolenki, Połtawa) w referacie pt. *Лінгвокультурний код топоніма Краків в українському поетичному дискурсі* [Językowo-kulturowy kod toponimu Kraków w ukraińskim dyskursie poetyckim] zajęła się nazwą *Kraków*, która w ukraińskim dyskursie poetyckim sytuuje się poza „mentalnym swoim”, gdyż jest znakiem obcego *locus*. W ukraińskich tekstach poetyckich ten ojkonim przekazuje przede wszystkim podstawową wiedzę związaną z przestrzenią miejską miasta, znanymi postaciami, których życie związane jest z Krakowem. Manifestacja informacji historyczno-kulturowych odbywa się w dwóch kierunkach – wskazaniem starożytnego pochodzenia miasta oraz wzmiankami o pewnych wydarzeniach. Tradycyjna funkcja lokalizacyjna też oczywiście znajduje swój wyraz, ale jest drugorzędna, pomocnicza w językowo-poetyckim kodowaniu analizowanego toponimu.

Nazw własnych w dyskursie politycznym dotyczyły dwa referaty. Pierwszy wygłosiła dr Mar’jana Sałec’ka (Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów) *Власна назва в політичному дискурсі: стан і перспективи аналізу (на матеріалі промов політичних лідерів України і Польщі)* [Nazwa własna w dyskursie politycznym: stan i perspektywy badań (na materiale przemówień politycznych przywódców Ukrainy i Polski)], drugi – doktorantka Tet’jana Choronzuk (Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów), która przedstawiła referat *Модель антропонім – займенник у дискурсі політичної еліти (на матеріалі української та польської мов)* [Model antroponim – zamiennik w dyskursie elity politycznej (na materiale języka ukraińskiego i polskiego)]. Referat dotyczył nazw własnych oznaczających osoby powszechnie znane, np. Beatę Szydło, Jana Pawła II, Lenę Cichocką, Radosława Sikorskiego, i ich zamienników w formie zaimków osobowych lub innych określeń, np. odnoszących się ich funkcji.

Prezentacji i promocji swojego rodzimego ośrodka podjął się dr Henryk Duszyński-Karabas (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), który zaprezentował referat *Onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w badaniach bydgoskich językoznawców*. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy ma bogate tradycje w prowadzeniu badań onomastycznych zarówno w zakresie onomastyki historycznej, jak i współczesnej. Onomaści bydgoscy, zarówno pracownicy, jak i doktoranci, skupieni byli w kilku jednostkach uczelni. To głównie poloniści i rusycyści, ale w badania nazw własnych włączają się również angliści i germaniści. W referacie został omówiony dorobek rusycystów i polonistów, którzy prowadzili badania nad onomastyką pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego badania onomastyczne owego pogranicza prowadzone były głównie w nieistniejącym już w wyniku reformy uczelni Zakładzie Onomastyki i Historii Języka Rosyjskiego. Pracownicy Zakładu (dr hab. Teresa Pluskota, prof. UKW, dr Monika Famielec, dr Henryk Duszyński-Karabas) zajmowali się między innymi badaniem nazw własnych i wpływów językowych na pograniczach językowych. Badania te dotyczyły: 1) nazewnictwa miejscowego na pograniczu polsko-ukraińskim, 2) urbanonimii na pograniczu polsko-białoruskim, 3) antroponimii na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim i polsko-rosyjskim. Ponadto przedmiotem badań była współczesna rosyjska, polska i białoruska chrematonimia i zoonimia, często w ujęciu porównawczym. Z kolei w dawnym

Instytucie Filologii Polskiej i Kulturoznawstwa prowadzono badania nad urbanoni-
mią na pograniczu polsko-ukraińskim (dr Małgorzata Jaracz).

Spotkanie onomastów zwińczyły prezentacje nowości wydawniczych z ostatnich lat. Jako pierwszy przedstawił swoją monografię pt. *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego* dr hab. Mariusz Koper (Koper 2021). Książka ta jest uzupełnieniem toponomastycznej wiedzy o południowo-wschodnim pograniczu Polski i niewątpliwie zainteresuje onomastów i szersze grono językoznawców, zapewne też badaczy osadnictwa, historyków, a także społeczność lokalną. Autor przedstawił zarówno słownik nazw geograficznych powiatu tomaszowskiego jak i ich wszechstronne omówienie: charakterystykę znaczeniową i formalną, zestawienie ilościowe (715 ojkonimów i 1135 anojkonimów), zestawienie produktywności najliczniej reprezentowanych typów znaczeniowych i słowotwórczych, stosunki językowo-etniczne w świetle materiału onimicznego, a wreszcie zagadnienia gramatyki onomastycznej, etymologii ludowej oraz polityki językowej.

Jako druga wystąpiła dr Irena Kulik (niezależna badaczka z Krasnegostawu), która przedstawiła swoją monografię pt. *Nazwiska krasnostawian w II połowie XVIII wieku: na podstawie metryk osób zmarłych z okresu 1748-1786* (Kulik 2019). Praca ukazała się z okazji 625 rocznicy lokacji miasta Krasnostaw oraz 35-lecia erygowania Parafii Trójcy Przenajświętszej, która patronowała temu wydaniu. Książka składa się z trzech zasadniczych części: wprowadzenia, gdzie wyjaśniono historyczne znaczenie pojęcia imienia i nazwiska. Kolejno przedstawiono sytuację historyczno-osadniczą Krasnegostawu, rozpoczynając od najwcześniejszych dziejów ziemi chełmskiej oraz początków miasta powiatowego z wytlumaczeniem znaczeń podwójnej jego nominacji, podkreślenia znaczenia miasta na pozycji królewskiej oraz chrześcijańskiej, poprzez wiek XVIII – do współczesności. Szczegółowo zaprezentowano podstawę źródłową oraz antroponimiczną bazę, która posłużyła do opracowania zgromadzonego materiału wraz z założeniem metodologicznym. W kolejnej – słownikowej dokonano analizy 1312 haseł (754 męskich i 558 żeńskich). Zaprezentowany materiał antroponimiczny krasnostawian z końca XVIII stulecia, poddany jakościowej oraz ilościowej ocenie, wpisuje się w ówczesne normy polskiej mapy antroponimicznej jako jej synchroniczny segment zakorzeniony niekiedy w odległej prasłowiańskiej i średniowiecznej tradycji nazewniczej (w wypadku nazwisk opartych na bazie słowiańskich imion złożonych). Najmocniej związany z epoką średniopolską zapowiada dalszy rozwój tego systemu nominacyjnego oraz odstępstwa od niego (nazwiska zaginione, typy nazwisk tradycyjnych lub zyskujących na popularności).

Następnie doc. dr Łesja Duda (Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów) omówiła swój słownik pt. *Імена львів'ян першої половини ХХ ст.: частотний словник-довідник (на матеріалі метричних книг церкви св. Параскеви П'ятниці)* [Imiona lwowian pierwszej połowy XX w.: frekwencyjny słownik-informator (na materiale ksiąg metrykalnych cerkwi św. Paraskewy P'jatnyci)] (Duda 2020). Zaprezentowany słownik to pierwsza w językoznawstwie ukraińskim praca leksykograficzna o związku imienia z czynnikami pozajęzykowymi, zwłaszcza kontekstem polityczno-państwowym, wyznaniem osób, przynależnością do grupy

społecznej, wiekiem nosiciela. Dlatego *Słownik* zawiera informacje o zakresie i częstotliwości występowania imion, ich strukturze, a także ich roli w tworzeniu złożonych nazw w związku z informacją społeczną: O płci i wieku osoby, jej powiązaniach rodzinnych oraz statusie społecznym, przynależności religijnej czy narodowej. Idea *Słownika* prezentuje podejście socjolingwistyczne do materiału. Wstęp do *Słownika* zawiera szczegółowy opis podejścia Socjolingwistycznego do opisu leksykograficznego imiennika, co umożliwi pokazanie pozajęzykowych informacji imion z uwzględnieniem związków: imię – polityczno-państwowy kontekst, imię – credo, imię – grupa społeczna, imię – wiek.

Tę część konferencji zakończył dr Wojciech Włoskowicz, który przedstawił swoją monografię pt. *Uzus toponimiczny. Zarys teorii na przykładzie polskiej toponimii Huculszczyzny* (Włoskowicz 2021), której celem jest stworzenie zrębu teorii uzusu toponimicznego. Zawiera się w tym wprowadzenie i zdefiniowanie pojęcia uzusu toponimicznego oraz opis językowych i pozajęzykowych czynników, które na ten uzus wpływają. Tym samym podjęta zostaje próba włączenia w zakres teorii onomastycznej komponentów kultury języka i jednocześnie poszerzenie teorii językoznawstwa normatywnego o opis konkretnych mechanizmów kształtowania się uzusu językowego. Zaproponowany aparat pojęciowy w materiałowej części pracy zilustrowano opisami kształtowania się polskiego uzusu toponimicznego w zakresie wybranych nazw geograficznych Huculszczyzny.

Zaproponowana tematyka – onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego – spotkała się z dużym zainteresowaniem przedstawicieli krajowych i zagranicznych środowisk naukowych. W dyskusjach po wygłoszeniu referatów oraz podsumowujących pracę w sekcjach, uczestnicy spotkania mieli możliwość wymiany poglądów na tematy poruszane w wystąpieniach. Wygłoszone podczas konferencji referaty ukażą się – niektóre już się ukazały (zob. np. Нестерчук 2021) – w wysokopunktowanych i indeksowanych w międzynarodowych bazach danych czasopiśmie. Organizatorzy konferencji nie zaplanowali wydania osobnego tomu pokonferencyjnego, co wynika z ustawowych zasad oceny dorobku naukowego w Polsce. Dlatego, by podkreślić wyjątkowość konferencji, autorzy sprawozdania zdecydowali się napisać tekst nieco obszerniejszy, wykraczający swoją objętością poza zwyczajowe rozmiary tego typu publikacji. Podczas podsumowania konferencji jej P.T. Organizatorzy wyrazili nadzieję, że „Spotkania onomastyczne. Badania onomastyki pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego” będą miały charakter cykliczny i staną się forum wymiany myśli naukowej oraz integracji badaczy z różnych ośrodków naukowych.

Bibliografia

- Аркушин Г.Л. (упоряд.), 2009, *Словник варіантів власних імен північно-західної України*, Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки.
- Дуда Л. (укладачка), 2020, *Імена львів'ян першої половини ХХ ст.: частотний словник-довідник (на матеріалі метричних книг церкви св. Параскеви П'ятниці)*, Львів – Дрогобич – Коло: Львівський національний університет імені Івана Франка.

- Герета Н.М., 2004, *Ойконімія північної Хмельниччини*, Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
- Koper M., 2021, *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego*, wyd. 2. popr. i uzupeł., Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kulik I., 2019, *Nazwiska krasnostawian w II połowie XVIII wieku: na podstawie metryk osób zmarłych z okresu 1748-1786*, Krasnystaw: Wyd. „Polianna”.
- Нестерчук О., 2021, *Українські прізвища торчинських Ромів*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 69, s. 89-99, <https://doi.org/10.26485/RKJ/2021/69/6>.
- Пироженко Я., Сіверська В. (уклад.), 1965, *Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів*, Київ.
- Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W. (red.), 1880-1902, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1-15, Warszawa.
- Włoskiewicz W., 2021, *Uzus toponimiczny. Zarys teorii na przykładzie polskiej toponimii Huculszczyzny*, Kraków.
- Торчинський М.М., 1994, *Ойконімія Південно-Західного Поділля*, Київ.